

DIŞ POLİTİKA OLUŞUM SÜRECİNDE SİVİL TOPLUMUN ROLÜNE TEORİK BİR BAKIŞ

Can Uyar²

Özet

Bu çalışmada dış politika oluşum sürecinin nasıl ilerlediği ve hangi aktörlerin bu süreçte ne kadar etkin olduğu uluslararası ilişkiler teorileri kapsamında değerlendirilmiştir. Dış politika oluşum sürecinde bir aktör olduğu iddia edilen sivil toplum tanımı yapılmıőtır. Ulus-devletin egemenliğinin dönüőümü, sivil toplumla ilişkili olarak, uluslararası ilişkiler literatüründeki ortaya çıkan tartışmalar karőılaőtırılarak incelenmiőtir. Uluslararası ilişkiler teorilerinin dış politika analizinde ve karar oluşum sürecinde aktör kavramına bakıőları ve inşacı (konstrüktivist) teorinin özne-yapı-kimlik konuları uluslararası ilişkilerde sivil toplumla ilişkili olarak ele alınmıőtır. Dış politikada yeni aktörlerin yer aldığı iddiasının sebepleri deđerlendirilmiőt, özel olarak küreselleşme, neo-liberal politikalar, ulus-devletin egemenliği ve bunun güç kaybetmesi ve kazanması, bir uluslararası aktör olarak Avrupa Birliği gibi bir kurumun etkisi örneği üzerinden açıklığa kavuőturulmuőtur. Çalışmada özellikle 1990'lı yıllardan sonra artan küreselleşmenin de etkisiyle dış politika oluşum sürecinde devlet yerini ve önemini korusa da ulusal ve uluslararası sivil toplum örgütleri etkisini arttırdığı/arttırmakta olduğu vurgusu yapılmıőtır.

Anahtar kelimeler: Dış politika, sivil toplum, küreselleşme, ulus devlet, egemenlik

THE ROLE OF CIVIL SOCIETY IN FOREIGN POLICYMAKING PROCESS: A THEORETICAL FRAMEWORK

Abstract

In this study, how the foreign policy formation process progresses, and which actors are effective in this process are evaluated within the scope of international relations theories. Civil society, which is claimed to be an actor in the foreign policy formation process, has been defined. The transformation of the sovereignty of the nation-state, in relation to civil society, is examined by comparing the emerging debates in the international relations literature. The perspectives of international relations theories on the concept of actor in the foreign policy analysis and decision-making process and the subject-structure-identity issues of the constructivist theory are discussed in relation to civil society in international relations. The reasons for the claim that new actors are involved in foreign policy, specifically globalization, neo-liberal policies, the sovereignty of the nation-state and its loss and gaining power, are evaluated, and related issues are explained through the example of the impact of an institution such as the European Union as an international actor. This article emphasizes that although the state maintains its place and importance in the foreign policy formation process, especially with the

¹ Bu makale Can Uyar tarafından hazırlanan ve 2014 yılında savunulan Doç. Dr. Özlem Terzi danıőmanlıđında yazılan "Dış Politika Oluşum Sürecinde Sivil Toplum Örgütlerinin Rolü: Türkiye'nin Dış Politika Uygulamasında İőadamı Örgütlerinin Yeri" adlı yüksek lisans tezinin ilk bölümünden uyarlanmıőtır.

² Dr., Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler, canuyar1@gmail.com, ORCID ID: 0000-0003-0135-8410

effect of increasing globalization after the 1990s, national and international non-governmental organizations have increased their influence.

Keywords: Foreign policy, civil society, globalization, nation state, sovereignty

1. Giriş

İnsanlık günümüze kadar farklı siyasi ve düşünsel iklimlerin hâkim olduğu dönemlerden geçmiştir. Bu dönemlerin bazıları hem dünyayı hem de insanlığı oldukça etkilemişlerdir. Bu çalışma, 1980'li yıllardan 2010'lu yılların başına kadar olan sürecini incelemektedir. Bahsi geçen dönemde siyasetten ekonomiye, insan hakları hukukundan çevre hukukuna, yaşam tarzlarına, tarihe ve topluma ilişkin birçok konuda değişim yaşanmaktadır. Bütüncül olarak yaşanan bu değişim genel olarak küreselleşme olgusuyla incelenmektedir. Yaşadığımız dönem ise post-modern dönem olarak değerlendirilmekte ve bu dönemde modern döneme oldukça yoğun eleştiriler yapılmaktadır.

Eleştiriler modern dönemin yaşam tarzından düşünüş şekline, bilimine, insan haklarına ve genel olarak her şeyinedir. Tabii ki hem bir bilim dalı olarak uluslararası ilişkiler hem de konu edindiği devlet ve dış politika oluşum süreci de bu değişimden etkilenmiş ve eleştirilere uğramıştır. Sistemin birincil aktörü olduğu kabul edilen devletin egemenliği artık daha çok tartışılmaktadır. Bunun yanında özellikle dış politika ve uluslararası ilişkilerde istisnalar hariç dikkate alınmayan sivil toplum ön plana çıkmaktadır. Belirtilen değişim ve dönüşüm cevaplanmayı bekleyen sorular da ortaya çıkarmaktadır. Dış politika oluşum sürecinde sivil toplum örgütlerinin etkisine odaklanan bu çalışma; konuyla ilgili teorileri karşılaştırmalı olarak incelemektedir.

2. Dış Politika Yapım Süreci, Sivil Toplum ve Aktörler

Dış politika yapım sürecinde; buna katılan aktörler ve bu aktörlerin son yıllarda nasıl değiştiği, bu aktörlere yenilerinin katılıp katılmadığı, birincil ve en etkili aktör olarak görülen devletin dış politika oluşum sürecindeki rolü hem ulusal hem de küresel düzeyde etkili olmaktadır. Bu bağlamda inşacı (konstrüktivizm) teorisinin sosyal yapı, özne ve kimlik eksenli dış politika bakışında sivil toplum kavramı ve sivil toplumun dış politikayla ilişkisi de öne çıkmaktadır. Çalışmada incelendiği gibi inşacı teoriler gibi postmodern uluslararası ilişkiler teorileri dış politika analizlerinde sivil toplum gibi aktörleri de incelemektedir.

Dış politika, devletlerin uluslararası sistem içerisinde yetkili organ ve temsilcileri aracılığıyla esasen diğer devletlere yönelik olarak izledikleri siyaset ve davranışların tümü olarak tanımlanabilir (Tayfur, 2010, s. 73). Bu şekilde tanımlamakla birlikte, devletin esas karar verici mi yoksa uygulayıcı mı olduğu noktasındaki önemli tartışmalar devam etmektedir. Özellikle 20. yüzyılın sonlarında devletin egemenliği oldukça sorgulanır hale gelmiştir. Diğer taraftan, ulusal devletin birincil aktör olduğuna dair görüşler literatürdeki başatlığını korumaya devam etmektedir. "Devletin büyük oranda otonom davranarak, belirli politika ve yaklaşımları üstten empoze ettiği eski sistem çöktü. Çıkar grupları ve siyasi çoğulculuğun gelişimi dış politikayı şekillendiren ve etkileyen farklı güçlerin ortaya çıkması anlamını taşıyordu" (Rubin & Kirişçi, 2002, s. 378) gibi iddiaların arttığı da bir gerçektir. Ancak "dış politika araştırma alanında yapılan katkılarının giderek derinlik kaybetmesi ve kendisini yinelemesinin önüne geçememesi" (Özcan, 2006, s. 9) bu durumu ortaya çıkaran sebeplerden biridir.

Ulus-devlet hem ulusal hem de uluslararası alandan egemenliğini zayıflatıcı müdahalelere uğramış ve uğramaya da devam etmektedir. Uluslararası ilişkiler alanında, devleti ön planda tutan ve tek aktör olarak vurgulayan realist kurama çok önemli eleştiriler yapılmış ve bu durum önemli bir tartışma alanının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu bağlamda 'günümüz toplumlarının ulaştığı sosyal farklılaşma ve örgütlenme zenginliği' uluslararası ilişkiler alanı içinde temel aktör ve inceleme alanı konusunda meydana gelen değişiklikleri yansıtmaktadır (Sönmezoğlu, 2005, s. 18).

Ayrıca Rosenau'nun uluslararası ilişkiler alanındaki aktör tartışmalarına getirdiği bakış açısı oldukça açıklayıcıdır. Rosenau, devlet merkezli (state centric) ve çok-merkezli (multi-centric) (Rosenau, 1989, s. 8) olmak üzere iki ana yapıda bu tartışmaları sınıflandırır. Sönmezoğlu'nun, William D. Coplin'in kullandığı ve kendisinin kitabında açıklayarak yer verdiği aktörler sınıflandırması dış politika düzeyinde değerlendirme noktasında önemlidir; buna göre aktörler dört gruba ayrılır: a) hükümetleri temsil eden ulusal nitelikli aktörler, b) hükümetleri temsil etmeyen ulusal nitelikli aktörler, c) hükümetlerin temsil edilmediği (non-governmental organization) uluslararası nitelikli aktörler (NGO), d) hükümetlerin temsil edildiği uluslararası aktörler (IGO) (Sönmezoğlu, 2005, s. 37). Bu dört ana grubun altına bireyler, sivil toplum kuruluşları (STK), uluslararası örgütler, çok uluslu şirketler gibi, bazısı yeni bazıları ise gücünü yeni arttıran aktörler eklenebilir. Bu noktada "uluslararası ilişkiler literatüründe yer alan çalışmalarda bu gibi aktörler ne kadar yoğun bir biçimde dikkate alınırsa, egemen devletin birincil aktör olma konumu o derece sarsılmış olmaktadır" (Sönmezoğlu, 2006, s. 465). The Yearbook of International Organization'a göre günümüzde 74.000'in üzerinde (42.000 aktif) hükümetlerarası organizasyon ve uluslararası sivil toplum kuruluşu var olup, her yıl ortalama 1.200 yeni örgüt bu sayıya eklenmektedir (Union of International Associations, 2021). Bu veriler, uluslararası düzeyde, sivil toplum örgütleri olan aktörlerin etkisinin artmasının görülmesi açısından önemlidir.

Dış politika yapım sürecini, bir karar alma süreci olarak incelemek de mümkündür. Karar vericilerin kim olduğu, nasıl karar verdikleri ve hangi şartlarda karar verdikleri bu noktada ön plana çıkmaktadır. Çok uzun yıllar kabul edildiği gibi, sadece egemen ulus-devlet tek başına karar verici olarak kalmamıştır. Dış politika oluşum sürecinde, yerel politikaların ve yerel karar vericilerin etkili olduğu bir gerçektir. Birçok uluslararası sorunda, uluslararası kamuoyu etkin olabilmektedir. Çevre sorunları çerçevesinde yapılan protestolar veya Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) 2003 yılı Irak işgali sırasında Türkiye'nin işgale katılmaması için yapılan protestolar, buna örnek olabilir. Bu kapsamda, yerel politikalar da dış siyaseti etkileyebilmektedir (Mintz & Derouen, 2010, s. 6).

Devletlerin dış politika yapım sürecinde yeri ne kadar olumsuz etkilense de; "dış politikanın konusu ve odağı, uluslararası sistemin temel aktörleri olan devletlerdir" (Tayfur, 2010, s. 74) görüşü hâlâ geçerliliğini korumaktadır. Ancak devletler siyasa oluşturma sürecinde bu alanı etkileyecek; açık veya gizli hükümetler arası görüşmeler müzakereler, diplomatlar, askerler vb. kurumlarla başka bir devletin müdahalesine maruz kalabilmektedirler.

Bu resmi müdahalelerinin yanında gayri resmî nüfuz etme durumu da önemli bir müdahale şeklini oluşturmaktadır (Sönmezoğlu, 2006, s. 34). Özellikle 1990'lı yıllardan sonra artan şekilde sivil toplumdan gayri resmî şekilde önemli müdahaleler hem ulusal hem de uluslararası anlamda önemli ölçüde

gelmektedir. Bu noktada görülmektedir ki hem iç politika yapım süreci hem de dış politika yapım süreci, sadece siyasi partiler çerçevesinde ve ulusal boyutta düşünülmemelidir (Keyman, 2005, s. 7).

Dış politika, realizm ve tam olmasa da idealizmin (devleti tek aktör olarak görmese de önemli bir aktör olarak görmektedir) yaptığı gibi bir yüksek siyaset (high politics) olarak ele alınması sivil toplum ile beraber düşünüldüğünde pek mümkün olmamaktadır (Tayfur, 2010, s. 75).

Post-modern teorilerde oldukça önemli tartışma konusu olan, küreselleşmenin de etkisiyle kimlik, özne ve yapı gibi konular farklı açılardan incelenmeye başlanmıştır. İnşacı teorinin dış politika analizi özellikle aktör ve yapı arası ilişkide, neo-realist ve neo-liberal teorilere eleştiriyile oluşmaktadır. Özne, yapı ve kimliğin çıkar ilişkisini farklı olarak değerlendiren Wendt, kimlik ve sosyal yapının çıkarın oluşmasında ön planda olduğunu ve hem yapının bireyi hem de bireyin yapıyı etkilediğini vurgulamaktadır (Wendt, 2016). Bu durumda STK'ların politika oluşum sürecinde kendilerine nasıl bir kimlik ve rol atfettikleri ve devlete bunu nasıl yansıttıkları önemli hale gelmektedir. Yani dış politikanın inşası sürecinde, bir politik aktör olarak, sivil toplum örgütleri de etkili olmaktadır. İnşacı teori açısından mesele bir devletin kendini nasıl tanımladığı ve bu kimlik ekseninde politikasını nasıl oluşturulduğıyla alakalı olması da bunu gösteren önemli noktalardandır. Dış politika sürecinin, aktörlerinin ve analiz düzeyinin değişimi ile yeni inceleme boyutlarına başvurulmaktadır. Aktörlerin çoğalmasıyla yapılan çalışmalar ve karar alma süreçlerinin daha karmaşık bir yapıya büründüğü görülmektedir. "Dış politika kavramı her anlamdaki küreselleşmenin etkisiyle değişikliğe uğramaktadır" (Ersanlı, 2006, s. 25).

Bunlarla birlikte dünya genelinde artan demokrasi vurgusunun etkisi de değerlendirilmeye alınmalıdır. Demokrasinin genel geçer, sivil toplum, aktörler ve dış politika oluşum süreçleri açısından da önemli olan özellikleri vardır: Siyasi eşitlik, çoğulculuk, katılım, oy hakkı gibi. Demokrasiye yüklenen özellikler günümüzde çoğaltılmaktadır; pozitif ayrımcılığın var olması, halkın kendini doğrudan ve sürekli bir biçimde yönetebilmesi, eşit fırsatlar ve bireysel liyakat, rekabetçi seçimler ve halkın menfaatlerinin korunması gibi (Heywood, 2011, s. 101). Güçlü bir sivil toplumun oluşabilmesi için demokrasinin kurallarının en iyi şekilde uygulanması gerekir. Farklılıklar düzeylerde olsa da ülkelerde sivil toplumun etkisi artmaktadır.

Günümüzde devletin, dış politika oluşum sürecinden daha etkilenebilir bir yapıda olduğu da bir geçektir. Özellikle 1980'lerden sonra uluslararası sistem daha görünür ve daha çeşitli aktörlerle karşılaşmaya başlamıştır (Kaarbo, Lantis, & Beasley, 2002, s. 1). Bunlardan biri de çok uluslu şirketlerdir. Örneğin devletler politika uygulama noktasında, birçok uluslu şirketin baskısına maruz kalabilmektedirler.

Dış politika analizi alanı, alt-yerel-ulusal gruplardan da gelen, dış politikanın daha demokratik bir düzeyde oluşturulması istekleriyle de ilgilenmeye başlamıştır (Tayfur, 2010, s. 102). Genel bir artış seyri gösteren demokratikleşme talepleri, farklı temellere sahip ve farklı istekleri olan grupların dış politika sürecini de etkilemeye çalışmasını da ortaya çıkarmaktadır. Özellikle uluslararası örgütlere katılım ve bu düzeyde yeni örgütlerin ortaya çıkması, devletler üzerinde denetimi arttırmıştır.

Dış politika karar alma sürecinde gidilen önemli değişiklikler bir anlamda karar alma ve politika oluşum sürecinin daha fazla demokratikleşmesidir. Burada sivil toplumun daha aktif bir şekilde sürece müdahil olmasının gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Daha demokratik bir politika oluşum süreci için sivil toplumun

etkin olması bir ön şarttır (Heper & Yıldırım, 2011, s. 2). Sivil toplumun etkisinin her alanda artmasıyla beraber devlet merkezli sistemin daha geçirgen bir yapıya dönüşmeye başladığı görülmektedir (Özcan, 2006, s. 11). Yönetişim kavramı ile şeffaflığın artmasının ne kadar çok uygulanmaya çalışıldığı dikkate alındığında, bu durum oldukça önemli bir ilerlemedir.

Dış politika oluşum sürecini etkileyen faktör ve aktörlerin arttığı bir gerçektir. Dış politika oluşum sürecini açıklamaya çalışan bütün teori ve girişimler bunları hesaba katmaktadır. Örneğin, uluslararası ortam, yerel etkileyiciler, karar alıcıların durumu, bilginin yeterli olup olmaması, var olan olayın durumu, ulusal çıkar gibi. Bunların dikkate alınmasındaki amaç; sübjektif dış politika karar alma sürecinde bir anlamda daha fazla objektif bir yapının oluşturulmaya çalışılmasıdır. Bunlara ek olarak 1980'lerde daha çok duyulan kamuoyu etkisi de eklenebilir. Bu olgu, günümüzde daha çok sivil toplum kavramı ile de açıklanmaktadır.

3. Dış Politika Analizinde Sivil Toplum Kavramı

Burada sivil toplum kâr amacı gütmeyen sektör geniş yelpazesini içerecek şekilde kullanılmıştır (Salamon & Anheier, 1992). Sivil toplum, toplumsal ve siyasi aktörlerin bir arada yaşamak için bir araya geldiği, birbirini etkilediği ve tartıştığı buluşma yeridir (Heper & Yıldırım, 2011, s. 2). Sivil toplum ve mobilizasyon süreci de birbirinin önemli tamamlayıcısıdır. Mobilizasyon sürecinde çıkar ve sivil toplum grupları ilişkili halinde olup, her biri birbirini etkiler ve birbirlerinden etkilenirler (Mayer & Imig, 1993, s. 254). Sivil toplumun hareketli ve başarılı olması, demokrasinin ilerlemesi ve faaliyet alanını artırması noktasında çok önemli bir yere sahiptir (Öniş & Türem, 2009, s. 95). Katılımcılık, sadece iç politikaya yönelik değil dış politikaya yönelik bir durumu da kapsamaktadır. Bu paralelde dış politikanın demokratikleşmesinde sivil toplum örgütlerinin çok önemli bir yeri vardır. Bu noktada uluslararası ilişkiler alanında özellikle dış politika analizinde bu kavramın değerlendirilmesi gerekmektedir.

Sivil toplum, hükümetlerin temsil edilmediği (non-governmental organization) aktörler, hükümet dışı aktörler (NGO) olarak düşünüldüğünde, bunların egemen devletin politika oluşturma sürecinde son yıllarda, bu aktörlerde hem niteliksel hem de niceliksel olarak yaşanan değişikliklerle, daha etkin hale gelmişlerdir. Bireyin toplumsallaşması daha katılımcı bir toplum için oldukça önemlidir. Yerel yönetimde boşluğun olması halinde, bu boşluk merkezi hükümet tarafından doldurulabilmektedir (Ketola, 2011, s. 789). Merkezin gücünün azalması, bireyin etkisini arttırmasına bağlıdır. Putnam'a göre de ilişkisel sosyal ağlar doğrudan hükümetin performansına etki eder (Ketola, 2011, s. 789). Daha demokratik bir yapı için sivil toplum olmazsa olmaz şartlardan biridir.

Sivil toplum, uluslararası ilişkiler teorileri açısından farklı şekillerde değerlendirilmiştir. Realist kuram devletleri aktör olarak incelemektedir. Realizm ve neo-realizme göre temel olarak sistem, devlet denilen tek bir aktörün uyguladığı kararlar etrafında şekillenmektedir. Realizme göre, devlet hâlihazırda rasyonel kararlar alır. Dış politika konusunda da bahsedildiği gibi, yüksek politika alanı önceliklidir. Bu noktada ulusal çıkar ve devlet çıkarı ön plandadır. Ancak sivil toplum, sadece devlet çıkarını dikkate alan bir yapı olarak düşünülmemelidir. Uluslararası bağlantıları olan ve kendi devletinin aleyhine çalışan baskı grupları da vardır.

Liberalizm özellikle Soğuk Savaş'ın bitmesiyle beraber, devlet yanında yeni aktörlerin de ortaya çıktığını göz önüne almıştır. Özellikle neo-liberalizm sivil toplum üzerinde durmaktadır. Uluslararası sistem ve devlet yanında/ötesinde uluslararası örgütler ve sivil toplum kuruluşları da inceleme alanı haline getirilmiştir (Doğan, Türk Dış Politikası ve Sivil Toplum Kuruluşları, 2012, s. 56). Uluslararası ilişkilere feminist teorinin uygulanması bunun en iyi örneklerindedir. Bu uygulamada doğrudan kadınların uluslararası sistemde nerede yer aldıkları durumu tartışılmaktadır. Bunun, 1990'lardan sonra artan kadın hareketleri doğrultusunda geliştiği dikkate alınmalıdır. Kimlik ve yapı eksenli, sosyal alana daha fazla vurgu yapan uluslararası ilişkiler teorileri, yeni yaklaşımlar adı altında oluşmaya devam etmektedir.

Sivil toplumun oluşması için ön gereklilik biri de pazar ekonomisinin olmasıdır (Heper & Yıldırım, 2011, s. 5). Kâr amacı gütmeyen STK'lar olmakla beraber, ticaret odaklı kesimlerin kurduğu STK'lar, son kerte sivil toplumun ve liberal değerlerin gelişmesiyle beraber, pazarın gelişeceği de belirtilmelidir. Önemli bir konu da sivil toplum grupları arasındaki etki dereceleridir. Bu noktada ticari odaklı gruplar daha etkin rol oynamaktadır. Küreselleşme ve liberalleşmeyle artan oranda ekonomik çıkar grubu oluşmaya başlamış ve bunlar devletin hem iç hem de dış politikada refahı sağlamak için yardımcı olmak adına söz sahibi olmuşlardır (Kaarbo, Lantis, & Beasley, 2002, s. 15). STK'lar her zaman devlet ile karşı karşıya olmayabilir, bazen onlarla iş birliği halinde de olabilmektedirler (Özcan, 2006, s. 15). Sivil toplumun oluşması için diğer önkoşullar ise okuma-yazma oranının yüksek olması-yaygın yayın kültürü, toplum içinde yatay bağlar, grup içi ve grup dışı uyumdur (Heper & Yıldırım, 2011, s. 4). Daha katılımcı bir sivil toplum için iyi eğitim ve öğretim almış bireyler gerekmektedir.

Dış politikanın daha fazla gündemde olması ve dış politika alanıyla daha çok ilgilenen STK'ların artması ve bunların etkin hale gelmesi (Doğan & Mazlum, 2006, s. 11) dış politika analizinde daha mikro düzeyde çalışmalar yapılmaya başlamasına neden olmakta ve daha yerel düzeyde aktörlerin dış politika yapım sürecinde yerini almasını sağlamaktadır. Mikro düzeydeki çalışmalar ve kimlik çalışmaları hem uluslararası ilişkiler hem de dış politika düzeyinde önemli düşünsel değişimlere sebep olmaktadır. Post-modernizm ve konstrüktivizm, özneye oldukça önem verirler. Bu özne; birey ve onun oluşturduğu sosyal yapı olarak düşünülmektedir. Bu noktada sivil toplumun siyasa oluşturma ve karar alma sürecinde etkisi artarak belirmeye başlamaktadır.

Sivil toplumun etkin bir güç olmasının diğer bir yönü ise "uluslararasılaşma" (Özcan, 2006, s. 14) kavramının önem kazandığı 'Zeitgeist'in ortaya çıkmasıdır. Bireyler de sorunları uluslararası platformlara taşıyabilmektedir. Bunun en önemli örnekleri, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve son yıllarda yerleşik bir uluslararası ceza mahkemesi gibi uluslararası mahkemelerin varlığıdır. Bunun yanında gelişen bir sivil toplum ile bu sorunlar daha rahat gündeme getirilebilmekte ve iç politikanın konusu olabilecek bir durum dış politika konusu haline gelebilmektedir. Ancak sivil toplum yekpare bir yapı olmadığı gibi farklı güçte ve siyasi görüşlere sahip gruplar tarafından da oluşturulabilmektedir (Şimşek, 2004, s. 47). Sürece daha fazla ve farklı görüşleri barındıran aktörlerin katılması, politika oluşturma sürecinde devlete daha fazla baskı oluşturma gücü sağlamaktadır. Burada vurgulamaya çalışılan, politika oluşum sürecinin hem ulusal hem de uluslararası alandaki STK'lar tarafından etkilenir hale gelmesidir. Örneğin, AB her yıl yayımladığı ilerleme/ülke raporları ile Türkiye'ye eleştiriler getirip

gerekli düzenlemelerin yapılmasını sağlamada etki oluşturmakta ve sivil topluma daha fazla dikkat çekilmektedir.

Bunlara ek olarak Küresel sivil toplum (global civil society) kavramı oldukça yaygın kullanılmaya başlamıştır. Perret, üç ana gövdede bu konuyu incelemekte ve neo-liberal bakışta- küresel yönetim, Marksist bakış açısında daha neo-Gramşçıyan bir yol ve Kantçı bakış açısından da global-küresel sivil toplum yönüyle bahsetmektedir (Virgile, 2006).

Her yerde sivil toplum ile demokrasi arasındaki korelasyon aynı değildir (Şimşek, 2004, s. 46). Sivil toplumun bireyselliği içinde eritmiş olması gerekir. "İdeal anlamda sivil toplum aktif ve dönüştürücü bireyselliğin kolektif biçimidir" (Keyman, 2005, s. 168). Bireyselliğin içinde eridiği fakat farklılıkların da önemsendiği bir durum olmalıdır.

Yerel STK'lar artık uluslararası bağlantılara sahiptirler. Bu yolla yerel çaptakiler önemli derecede bir tecrübe, know-how ve fon sağlamaktadırlar (Ergun, 2010, s. 511). Örneğin AB, Türkiye'de STK'lara önemli finansal kaynaklar ve çok önemli tecrübe aktarımında bulunmaktadır.

Demokratik toplumun iki önemli yapı taşı sivil toplum ve partilerdir. Partiler dünyanın birçok ülkesinde politika oluşum sürecinin ana aktörü olarak daha şeffaf ve katılımcı bir politika oluşturmada yer almaktadırlar. Partiler, STK'ların isteklerini politika oluşturma alanına taşımaları ve bu örgütlerin gelişimini sağlamalıdır (Keyman, 2005, s. 169). Siyasal sistemde geri besleme (feed back), yeni politikalar oluşması için oldukça önemlidir. STK'ların finansal kaynak yaratmak, kapasite sorunlarına odaklanmak ve örgütsel büyümeye daha fazla değer veren bir yapıya sahip olmak için çalışmaları, asıl görevleri olan; toplumsal sorunların tartışma alanına girmesini ve politik sürece daha etkin girilmesi işlevini aksatmaktadır (Keyman, 2005, s. 204). Yani sivil toplumun demokratik sürece daha etkili katılımı gerekmektedir.

Dış politika açısından değerlendirildiğinde yapılacak bir anlaşma içeriği ve ayrıntılarından, kamuoyunu haberdar edecek yapı olarak sivil toplumun örgütlü olması gereklidir. Sivil toplum isteklerini siyasa oluşum sürecine sokabilmeli ve siyasi mekanizmada etkin olabilmelidir.

Sivil toplumun gelişmesi devletin elinde bulundurduğu gücü kötüye kullanmasını da engelleyebilmektedir (Ketola, 2011, s. 789). Diğer yönüyle düşünüldüğünde daha katılımcı ve demokratik bir yapı politika yapım sürecinde sivil toplumun etkili olmasını sağlayabilmektedir. Demokratikleşme ve siyasa yapım süreci bu durumda görüleceği üzere oldukça etkileşim içindedir. Karar alma sürecinde sivil toplumun etkili olabilmesi ülkenin rejiminin, siyasi kültürünün ve demokrasi niteliğinin yüksekliğiyle de alakalıdır. Ülkedeki STK'ların becerileri, etkili ve verimli çalışmaları da dış politika oluşum sürecinde etkili olmalarını belirleyebilmektedir (Doğan, 2012, s. 60).

4. Küreselleşme ve Neo-liberal Politikaların Dış Politika Analizinde Etkileri

Dünyada birçok alanda ekonomiden kültüre, teknolojiden iletişime gelişmeler ve değişimler olmuştur. Yeni grupların temsili, ekonomik liberalizasyon, nüfus alanlarındaki değişimler, yönetim kavramı içerisinde toplumların farklı gruplarının temsil isteklerinin artması ve küreselleşme gibi olgular bu kapsamda sayılabilir (Kaarbo, Lantis, & Beasely, 2002, s. 1-2). Bunlar sivil toplumu etkiledikleri gibi doğrudan ve dolaylı olarak da dış politika oluşum sürecini etkilemektedirler.

Literatürde, küreselleşme tartışmaları ve etkilerini oldukça önemli ve etkileyici görenler olduğu gibi bunun etkilerinin çok da fazla olmadığını, bunun yanında küreselleşmenin özellikle 20. yüzyılda hız kazandığını fakat bunun daha öncesinde de var olduğunu, küreselleşmeden ziyade bir bölgeselleşme olduğunu savunanları da görmek mümkündür (Held & McGrew, 2008). Yine de küreselleşme olgusuyla topyekûn bir olaydan bahsedilmektedir. Bu olgu insanları, şehirleri, algıları, devletleri ve birçok şeyi etkilemektedir. “Karmaşık teknolojik, ekolojik ve kültürel yapılar ve süreçlerin etkileri gezegenin tümünde hissedilmekte ya da en azından devletlerin ülke sınırlarını aşan ya da yok sayan bir hareket” (Poggi, 2011, s. 241) ortaya çıkmaktadır.

Küreselleşme tarihsel süreç içerisinde özellikle 20. yüzyılın son çeyreğinde hız kazanan tarihsel bir dönüm noktası olarak da görülebilir. Küreselleşme, 1980’den sonra yeni sosyal hareketler teknolojik gelişmeler ve küresel iletişimin artması ile daha görünür hale gelmiştir (Şimşek, 2004, s. 111). Küreselleşme ile birlikte siyaset yapım zeminlerini dönüştürürken, aynı zamanda ulus-üstü aktörleri (AB, International Monetary Fund- IMF, Birleşmiş Milletler gibi) ve ulus-altı aktörleri siyasal alanın iç aktörlerine dönüştürmeye başlamıştır (Keyman, 2005, s. 8). Bu gibi örgütler ulusal düzeydeki STK’ları oldukça fazla etkileme ve finansa etme gücüne sahiptirler.

Küreselleşme, “uzak yerellikleri yerel olayların millerce ötedeki olaylar tarafından biçimlendirdiği bağlantılar kuran dünya çapında toplumsal ilişkilerin yoğunlaşması” (Giddens, 2008, s. 81) olarak da ele alınabilir. Uluslararası alanda önemli etkiler bu süreçte oluşmakta ve ulus-devletin geçirgenliği artmaktadır. Bazı sorunların –çevre sorunları, nükleer enerji kullanımı, su, açlık, yoksulluk, sömürü-sadece ortaya çıktığı bölgenin kendi sorunları olmadığı fikri oluşmakta; bu durum da politika oluşum süreçlerini etkilemektedir. Bu süreçlerde ulusal düzeyde bir STK, kendi paydaşı STK’larla daha yakın ve hızlı iletişim kurarak sorunların çözümünde kendi devletlerine baskı oluşturabilmekte ve uluslararası toplumun ilgisini çekebilmektedirler.

Bazı devletler, değişikliklerle mücadele ederken bazıları da bu değişikliklere uyum sağlamaya başlamışlardır (Kaarbo, Lantis, & Beasley, 2002, s. 2). Bununla beraber küreselleşmeden birden fazla tarihsel dünya toplumunun tek bir küresel sistem içinde bir araya getirilmesi süreci olarak da bahsedilebilir (Modelska, 2008, s. 75). Bazı devletler bu duruma daha çabuk uyum sağlarken bazıları da daha geç kalmakta; bu durum onların dış politika oluşum süreçlerini de etkilemektedir. Yönetişim, neoliberalizm ve küreselleşme uluslararası sistemde, demokraside, refah devletinde, modern siyasi kurumlarda değişiklik olmakta (Zürn, 2005, s. 1) ve bu devletlerin politikalarına doğrudan yansımaktadır.

Küreselleşmenin avantajları olduğu gibi dezavantajları vardır. Bazı gruplar bu süreçten hem rahatsız olmakta hem de olumsuz yönde etkilenmektedirler. Bu durum tersi tepkiler oluşturarak, mikro milliyetçilikleri ve aşırı sağın yükselmesini tetikleyebilmekte ya da daha küçük ve ulusal düzeyde kimliklere bağlı siyasaların oluşturulmasına sebep olmaktadır. Böylece oluşan gruplar devletlerin iç siyasetlerinde ve dış siyasetlerinde söz sahibi olabilmektedirler.

Konuya şu açıdan da bakılabilir. Keohane ve Nye küreselleşmeye daha çok ekonomik bağlamda karşılıklı bağımlılık çerçevesinde bakmaktadırlar (Keohane & Nye Jr., 2008, s. 97). Küreselleşmeyi farklı boyutlarla yine karşılıklı bağımlılık çerçevesinde şöyle sınıflandırırlar: ekonomik küreselcilik, askeri küreselcilik, çevresel küreselcilik, toplumsal ve kültürel küreselcilik (Keohane & Nye Jr., 2008, s. 98-99).

Karşılıklı bağımlılık noktasında düşünülürse; kapitalizmin yaşadığı nihai küreselleşme hamlesinin sadece ekonomik açıdan bağımlı üçüncü dünya ülkelerinin değil, bu ülkelere oranla bağımsızlığını koruyabilmiş olan lider devletlerin bile hareket alanını ve eylem kabiliyetini sınırlandırmaktadır (Habermas, 2008, s. 58-59). Sivil toplumun belirttiğimiz olgularla bağlantılı olarak devletlerin dış politika oluşturma süreçlerini farklı düzeylerde olsa da etkilediği bir gerçektir.

Küreselleşme sürecinde, insani düzeyde hem uluslararası örgütlerin strateji ve politika üretmeleri hem de ulus-devletin politika oluşum süreci daha katılımcı bir yapıya sahip olmaktadır (Keyman, Değişen Dünya, Değişen Türkiye, 2005, s. 27). Uluslararası kamuoyunun sağlaması oldukça önemlidir ve dünyanın farklı yerlerindeki STK'lar de birbirlerini daha rahat etkileyebilmektedirler. Böylece STK'lar daha güçlü birer politik aktör olarak görünür kılınırlar. Siyasa oluşum sürecini doğrudan etkileyen küreselleşme, dış politika oluşum sürecinin değişime uğramasının önemli bir nedenidir.

5. Politika Oluşturma Sürecinde Ulus Devletin Egemenliğinin Gerilemesi

Küreselleşme, daha fazla katılım ve sivil toplumun güçlenmesi noktasında, ulus-devletin sınırlarının sorgulanır hale gelmesine sebep olmuştur. Bu dış politika anlamında da tek karar alıcının; devletin kendisinin olmasından ziyade, yeni katılımcılarla hareket etmesi anlamına gelmektedir.

Ulus-devlet, özellikle dış politika konusunda önemli bir aktör olmaya devam etmektedir. Bunun sebebi en etkili dış politika oluşturucusu olması, güvenlik konusundaki konularda gücü elinde bulundurması ve sivil toplumun zayıf olduğu ülkelerde ulus-devlete bazen sivil toplumu güçlendirmesi noktasında da ihtiyaç olmasıdır.

Ulus-devletin egemenliğinin azaldığı, egemenlik şeklinin değişime uğradığı ve toplumların hayatlarına daha mikro düzeylerde nüfuz eder hale geldiği literatür açısından devam eden bir tartışmadır. Genel kabul hem iç hem de dış politika oluşum sürecinde ulus-devlet adına önemli değişimler olduğudur. Egemenlik, bir devletin uluslararası düzen içindeki yeri ve bağımsız ve otonom bir varlık olarak hareket edebilme yeteneği ile ilişkilidir. Etkenler ve değişimler, bu dış egemenliği olumlu ya da olumsuz etkilemektedir (Heywood, 2011, s. 189). Egemenlik özellikle dış politika konusunda en etkili olunan düzeydir ve sivil toplum burada yukarıda da belirtildiği gibi görünür hale gelmiştir/gelmektedir.

Ulus-devletin bazı özellikleri aşınmakta ve tarihsel süreç içerisinde yeni özellikler kazanmaktadır; bazen de bu sınırlar şekil değiştirmektedir. Poggi, *Devlet- Doğası, Gelişimi ve Geleceği* adlı kitabında, Carles Tilly'nin tanımını alıntılar; "belli sınırları olan bir bölgede yaşayan bir nüfusu idare eden bir organizasyon, aynı toprak sınırları içinde faaliyet gösteren diğer organizasyonlardan farklılaşmış, özerk; merkezileşmiş ve bölümleri birbiriyle resmi bir koordinasyon içinde çalışıyor ise, devlettir" (Tilly, 1975, s. 70) ve son iki yüzyılda bu tanıma yeni bazı özelliklerin katıldığını belirtir.

Küreselleşme ve bölgeselleşme gibi kavramlar gündemde daha fazla yer almaktadır. AB gibi ulus-üstü bir yapı, sınırların aşınması ve etkisiz hale gelmesine iyi bir örnek teşkil eder. Bunun yanında bu çalışmada incelediği gibi devletin gücünü arttıran gelişmeler de olmaktadır. Belli bir nüfusun var olma özelliğine gelecek olunursa, artık insanlık çok hareketli bir yapıya sahiptir. Ancak yine de bir devlete resmi bağlılık olmakla beraber, insanların bağlılık hisleri topraktan farklı olgulara kaymaya başlamıştır. Daha geniş düşünceler, örneğin dünya vatandaşlığı gibi, ortaya çıkmaya başlamıştır. Diğer bir özellik

ise organizasyondur. Devletin yönetimi ve politika oluşturmasını sağlayan organizasyonuna, farklı aktörler de müdahale eder duruma gelmiştir. Sivil toplumun ve STK'ların son yıllarda artan etkisi bu bağlamda düşünülebilir. Fakat ulus-devlet varlığını korumaktadır.

Egemen hareket etme kabiliyetinde, devletin önemli derecede baskı altında olması durumu söz konusudur. Konu çerçevesinde bakıldığında, ulus-devletin egemen hareket etme kabiliyeti, hem içerden –STK'lar- hem de dışarıdan –AB ve BM gibi uluslararası örgütler ve uluslararası kamuoyundan- siyasa oluşturma sürecinde egemenlik noktasında olumsuz yönde etkilenmektedir.

Poggi, Tilly'nin belirttiği devletlerin özelliklerine ek olarak, ulus olma, demokratik meşruiyet, yurttaşlık, bürokrasi kavramlarını da sayar (Poggi, 2011, s. 38-42). Bu düşünceye tezat olarak meşruiyet, yurttaşlık, ulus olma tartışmaları son yıllarda oldukça artmıştır. Bunların kimlik tartışmalarıyla çok yakından ilişkisi vardır.

Ulus-devletin incelenmesinin ve sınırlarının ve yetkilerinin aşıldığı iddiasının bir başka sebebi de uluslararası ilişkiler alanında kurumsal yeni tartışmaların ortaya çıkmasıdır. "Son yıllarda devletin tarihsel ve toplumsal niteliğiyle ilgili tartışmalar, neo-realist uluslararası ilişkiler kuramı ile karşılaştırıldığında, devlet kavramına daha tarihsel ve sosyolojik bir anlam vermektedir" (Yalvaç, 2010, s. 15). Devlete bakış ve onun sınırlarına dair temel fikirler, devletin güçlendiği, ulusal çıkar bazında araştırmalar hariç oldukça değişmiştir. Bu durum sınırları belli, ancak daha geçirgen, politika yapım sürecinde daha etkilenen bir devletin oluşması noktasında önem kazanır. Devlet kavramının sosyolojik bir anlam kazanması da bu noktada düşünülmelidir.

Klasik uluslararası ilişkiler teorilerinden realizm ve idealizm teorilerinde devletin toplumdan koparılması ve ayrı bir noktada tutulmasının eleştirilmesi de ulus-devletin incelenmesinde bir etken olmuştur (Yalvaç, 2010, s. 16). Eleştirel teoriler özellikle konstrüktivist teori ve Wendt'in sosyal inşacı anlayışı da bu noktada önemli bir çerçeve oluşturmaktadır. Özne olarak sosyal ilişkilerin daha ön plana çıkarılması, konumuz açısından doğrudan bağlantılıdır. Bu paralelde sosyal yapının oluşmasında en büyük aktörlerden biri sivil toplumdur.

Devletin bağımsız bir aktör olduğuna dair diğer bir tartışma da özellikle 1960 ve 1970'ler de uluslararası ilişkiler alanında ortaya çıkan plüralist (çoğulcu) yaklaşım çerçevesinde ortaya çıkan tartışmalardır. Plüralizm de politika oluşum sürecinde bağımsız bir devletin değil, aksine farklı çıkar gruplarından etkilenen bir aktör olarak devleti incelemektedir. Etkileyenlerden biri de sivil toplumdur. Sivil toplumun uluslararası ilişkiler alanında bir aktör olarak kabul edilmesi, sivil toplumun meşrulaştırması açısından önem arz etmektedir.

Ulus-devletin gücünün aşınmasını küreselleşmeyle beraber düşünme zorunluluğu vardır. Karar alıcıların artan etkisi nedeniyle egemen ulus-devlet iç ve dış politika da karar alırken daha çok aktör, küreselleşmeyle bu sürece dâhil olmaktadır. Ulusal çıkar devrede olsa da bu ulusal çıkarın korunması önemli etkenlere dayanmaktadır. Bu kapsamda su sorunu, nükleer enerji kullanım sorunu, küresel ısınma ve küresel teknoloji ve bilişimin artmasıyla siber saldırılar, salgınlar gibi konularda ulusal bir karar almak yeterli olmamaktadır. Bu gibi durumlar devletleri zorunlu olarak işbirliğine yöneltmektedir ve sivil

toplumun sürece dahil olmasının yolu açsa da devletler yine de kararları kendi alanları çerçevesinde ve güvenlik eksenli almaya devam etmektedirler.

Ekonomik boyut açısından ulus-devletin aşınması konusu literatürde çok önemli yer tutmaktadır. Hem iç hem de dış ekonomik süreçlerin değişikliğe uğraması ulus-devletin en büyük etkinlik alanlarından ekonomiyi oldukça etkilemektedir. Uluslararası kuruluşlar (IMF, Dünya Bankası vb.) ve bunun yanında ulusal düzeyde (Türkiye’de Merkez Bankası’nın daha özerk bir kurum haline getirilmeye çalışılması gibi) önemli değişimler olmaktadır. Bu değişimler ulus-devletin egemenliği üzerinde önemli aşındırmalara sahiptir; ancak Gilpin’in belirttiği gibi bu durumun fazla abartılmaması gerektiğini belirtmektedir; ulus-devletin egemen olduğu bir dünya devam etmektedir, demektir (Gilpin, 2008, s. 412). Benzeri gelişmeler devam etmekle beraber ulus-devletin ekonomi-politikteki düzenleyici rolü hâlâ güçlü bir şekilde ortadadır.

Uluslararası ekonomik bağımlılığı vurgulayan karmaşık karşılıklı bağımlılık (complex interdependence), küreselleşme ile örtüşen bir anlayışa sahiptir. Ancak küreselleşmenin de önemli etkisiyle karşılıklı bağımlılık ile ulus-devletin klasik özellikleri üzerinde bazı önemli değişiklikler meydana gelmiştir (Sönmezoğlu, 2005, s. 35). Bu olgu çerçevesinde, ulus-devlet başka bir devlete bağımlı hale gelerek politika oluşturma sürecinde, bu durumu dikkate almak zorunda kalmaktadır. Ortaya konulan etkenler çerçevesinde ulus-devletin sınırlarının aşınmaya başlaması tartışması literatürde devam etmektedir. Yegâne ve tek karar alıcı olarak ulus-devletin sınırları hem içten hem de dıştan aşındırılmaktadır. Böylece yeni aktörlerin ve özellikle de sivil toplum etkin bir şekilde ortaya çıktığı görülmektedir.

6. Avrupa Birliği’nin Türkiye’de Sivil Toplumun Gelişimine Etkisi Örneği

Yukarıdaki teorik tartışmalara bir örnek olması açısından AB’nin etkisinin dolaylı ve doğrudan sivil toplum ve dış politika oluşum sürecini etkilemesi burada incelenmektedir. Türkiye’nin dış politikası açısından AB’ye olası üyeliğinin önemi, AB’nin politikalarının özellikle demokrasi ve sivil toplum gelişmesine etkisi Türkiye’de hem dış hem de iç politika sürecini etkilemiş ve etkilemeye devam etmektedir.

Avrupalılaşıma (Europeanization) dış politika süreci içinde; özellikle de hassas konular noktasında sivil toplum örgütlerinin hareket alanını arttırmıştır (Terzi, 2010, s. 67). Avrupalılaşıma ile beraber Türkiye’nin dış politikası daha demokratik hale gelmiştir. Zaten Avrupalılaşımanın amacı hem iç hem de dış politika yapım sürecinin daha demokratik bir şekilde işlemesidir. Türkiye, Avrupalılaşıma sürecinde ekonomik ve siyasal olduğu kadar güvenlik ve askeri konular noktasında da etkilenmektedir (Terzi, 2002, s. 44). Bu durumun da gösterdiği gibi, Avrupalılaşıma süreci oldukça geniş kapsamlıdır. Bu da sürecin aday ülkeler için önemini daha fazla arttırmaktadır.

Türkiye’de sivil toplumun bir dış politik aktör olmasında hem sivil toplumun güçlenmesi hem de demokratikleşmenin artması noktasında AB’ye giriş sürecinin etkili olduğu gözlemlenebilmektedir (Terzi, 2010, s. 47). AB’nin Türkiye üzerinde baskısı açıkça görülmektedir. Bu doğrultuda müktesebata uyum için önemli hukuksal değişiklikler yapılmaktadır.

Demokratikleşme dış politikayı da etkileyen bir süreçtir. Dış politika oluşum süreci de sadece devlet veya hükümet yetkililerinin ve yahut bir liderin vereceği karardan ziyade sivil toplumun da katılacağı bir

süreç olmalıdır. Bunun yanında sivil toplum dış politika oluşum sürecinde kendilerine danışılmasını bir hak olarak talep etmeye başlamıştır (Terzi, 2010, s. 67). Algı ve düşüncelerdeki değişim yeni hakların ele geçirilmesi için de önemli bir etken olmuştur.

Sivil toplumun politika oluşturma sürecinde etkili olabilmesinin bir sebebi de; yönetim olarak bilinen sürecin, neo-liberal politikalar suretiyle Türkiye'de de etkili olmasıdır. Yönetişimin son yıllarda oldukça kullanılan bir kavram olduğu ortadadır. Yönetişim, genel anlamda karar alma sürecine katılımı en üst düzeye çıkarmayı öngörür. Bu katılım birçok aktörün görüşlerini kapsayacak şekilde oluşur. Bu aktörler özellikle sivil toplum örgütleridir. İdeal anlamıyla kullanılması bu noktadadır, daha fazla katılımı öngörür. Bu durum AB'nin özellikle vurguladığı daha demokratik ve daha katılımcı tabloya uyar ve üyelik sürecinin de bir parçasıdır.

Türkiye'nin AB'ye giriş sürecinin merkezini, demokrasi ve temel haklar alanında yapılacak reformlar oluşturmaktadır (Terzi, 2010, s. 67). Bu noktada liberal perspektifin, demokrasi vurgusu Türkiye politikaları açısından oldukça önem kazanmaktadır. Bu hem demokrasi hem de temel haklar konusunda ehemmiyetli bir noktadadır ve Kopenhag kriterlerinin uygulanması sürecine işaret etmektedir. AB de bu noktada sivil topluma destek vererek, devletin daha fazla güçlenmesini engellemeye çalışan uluslararası bir destekleyici gibi davranmaktadır (Ketola, 2011, s. 789). Pazar kurallarının uygulanması tepkileri beraberinde getirirse de AB'ye desteğin en önemli sebeplerinden biri de ekonomik sebeplerdir (Keyman & Öniş, 2007, s. 218).

AB'nin bu sürece en önemli katkısı Kopenhag zirvesiyle uygulanması istenilen kriterlerin etkisidir. En önemli etkisi de Türkiye'de devlete karşı görevlerle tanımlanan vatandaşlık anlayışının ve uygulanmasının haklara dayalı vatandaşlık anlayışına dönüştürülmesidir (Keyman, 2005, s. 16). Artık bireysel anlamda hizmet alma gelişeceği gibi, bireylerin siyasi sürece tam manasıyla vatandaş olarak katılmasına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

AB ve sivil toplum, Türkiye açısından kritik bir noktadır. AB, sivil toplumu desteklerken, diğer taraftan Türkiye'de bazı sivil toplum kuruluşları (TÜSİAD gibi) AB'ye giriş için çalışmaktadır. Türkiye'nin AB'ye girme sürecinde yapılan demokratikleşme ve temel haklar açısından yapılan reformlar bu sürecin merkezini oluşturmaktadır (Ketola, 2011, s. 787). Sonuç olarak AB sivil toplumun, Türkiye'de politika oluşum sürecinde etkili olmasına etki yapmaktadır.

7. Sonuç

Sivil toplum yukarıda belirtilen olgularla bağlantılı olarak devletlerin dış politika oluşturma süreçlerini farklı düzeylerde etkilemektedir. Bu dış politika analizinde kabul edilen bir durum haline gelmiştir. Bu noktada devletin egemenliği daha çok tartışılır hale gelmektedir. Egemenlik özellikle dış politikalarında en etkili olunan düzeydir ve sivil toplum görünür hale gelmiştir/gelmektedir. Tabii egemenliğin aşınması ya da tam tersi güçlenmesi devletlerin yapısı, yönetim şekilleriyle de doğrudan alakalıdır. Ancak bu çalışmada da iddia edildiği gibi devlet küreselleşmenin etkisiyle bazı alanlarda etkisini ve gücünü artırırken artık karar alma süreçlerinde önemli bir ortağa sahiptir; ulusal ve uluslararası sivil topluma. Bu Janus madalyonu gibi iki tarafın belirli düzeylerde olumlu bazı düzeylerde olumsuz olarak etkilendiği ancak ulus-devletin yerini koruduğu bir durumdur. Bu çalışma Türkiye'nin Europeanization sürecini

özellikle sivil toplum ve dış politika bağlamında 2010'lu yıllara kadar incelemektedir. Ancak belirtilmelidir ki literatürde özellikle 2010'lu yıllardan sonra Türkiye için de-Europeanization süreci, Europeanization sürecinden daha çok öne çıkmıştır. Bu bağlamda da Türkiye'de sivil toplumun dış politika süreci yeni çalışmalarda değişen politika perspektiften incelenmelidir.

Kaynakça

- Doğan, E. (2012). Türk Dış Politikası ve Sivil Toplum Kuruluşları. In F. Sönmezoğlu, N. Ö. Baklacioğlu, & Ö. Terzi, *XXI. Yüzyılda Türk Dış Politikasının Analizi* (pp. 77-100). İstanbul: Der Yayınları.
- Doğan, E., & Mazlum, S. C. (2006). Türkiye'nin Dış Politikası: Yeni Sorunlar Ve Yeni Aktörler. In S. C. Mazlum, & E. Doğan. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Ergun, A. (2010, Eylül). Civil Society in Turkey and Local Dimensions of Europeanization. *Journal of European Integration*, 32(5), 507-522.
- Ersanlı, B. (2006). İçli-Dışlı Siyasal Faaliyet: Aracı Kurumlar-Toplumsal Hareketler. In S. C. Mazlum, & E. Doğan, *Sivil Toplum ve Dış Politika - Yeni Sorunlar, Yeni Aktörler* (pp. 25-35). İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Giddens, A. (2008). Modernliğin Küreselleşmesi. In D. Held, & A. Mcgrew, *Küreselleşme Dönüşümler-Büyük Küreselleşme Tartışmaları* (pp. 81-88). Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Gilpin, R. (2008). Küresel Ekonomide Ulus-Devlet'. In D. Held, & A. Mcgrew, *Küreselleşme Dönüşümler-Büyük Küreselleşme Tartışmaları* (pp. 412-424). Ankara: Phoenix Yayınevi,.
- Habermas, J. (2008). *Küreselleşme ve Milli Devletlerin Hâkimiyeti*,. İstanbul: Bakış Yayınları.
- Held, D., & Mcgrew, A. (2008). *Küreselleşme Dönüşümler-Büyük Küreselleşme Tartışmaları*. Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Heper, M., & Yıldırım, S. (2011, Mart). Revisiting Civil Society in Turkey. *Southeast European and Black Sea Studies*, 11(1).
- Heywood, A. (2011). *Siyaset*. İstanbul: Adres Yayınları.
- Kaarbo, J., Lantis, J. S., & Beasely, R. K. (2002). The Analysis of Foreign Policy in Comparative Perspective. In R. K. Beasely, S. J. Lantis, & M. T. Snarr, *Foreign Policy in Comparative-Domestic and International Influence on State Behavior*. Washington: A Division of Congressional Quarterly Inc.
- Keohane, R. O., & Nye Jr., J. S. (2008). Küreselleşme: Yeni Olan Ne? Olmayan Ne? In D. Held, & A. Mcgrew, *Küreselleşme Dönüşümler-Büyük Küreselleşme Tartışmaları* (pp. 97-107). Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Ketola, M. (2011, Ağustos). EU Democracy Promotion İn Turkey: Funding NGOs, Funding Conflict. *The Interntional Journal of Human Rigths*, 15(6), 787-800.
- Keyman, E. F. (2005). *Değişen Dünya, Değişen Türkiye*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

- Keyman, E. F., & Öniş, Z. (2007, Temmuz). Globalization and Social Democracy in the European Periphery: Paradoxes of the Turkish Experience. *Globalizations*, 4(2), 2007.
- Mayer, D. S., & Imig, D. R. (1993). Political Opportunity And The Rise And Decline of Group Sectors. *The Social Science Journal*, 30(3), 253-270.
- Mintz, A., & Derouen, K. (2010). *Understanding Foreign Policy Decision Making*. New York: Cambridge University Press.
- Modelski, G. (2008). Küreselleşme. In D. Held, & A. McGrew, *Küreselleşme Dönüşümler-Büyük Küreselleşme Tartışmaları* (pp. 75-81). Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Öniş, Z., & Türem, U. (2009). Business, Globalization and Democracy: A Comparative Analysis of Turkish Business Associations. *Turkish Studies*, 2(2), 94-120.
- Özcan, G. (2006). Sunuş. In S. Mazlum, & E. Doğan, *Sivil Toplum ve Dış Politika- Yeni Aktörler*. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Poggi, G. (2011). *Devlet Doğası, Gelişimi ve Geleceği*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Rosenau, J. (1989). Global Changes and Theoretical Challenges. In J. Rosenau, & E.-O. Czempiel, *Global Changes and Theoretical Challenges*. Lexington Books.
- Rubin, B., & Kirişçi, K. (2002). Türkiye'nin Yeni Dış Politikasını Anlamak. In B. Rubin , & K. Kirişçi, *Günümüzde Türkiye'nin Dış Politikası* (p. 378). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- Salamon, L. M., & Anheier, H. A. (1992). In Search of the Nonprofit Sector I. Question and Definitions. *Working Paper of the John Hopkins Comparative Nonprofit Sector Project*. Baltimore: The Johns Hopkins for Policy Studies.
- Sönmezoğlu, F. (2005). *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*. İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Sönmezoğlu, F. (2006). *II. Dünya Savaşı'ndan Günümüze Türk Dış Politikası*. İstanbul: Der Yayınları.
- Sönmezoğlu, F. (2006). *II. Dünya Savaşı'ndan Günümüze Türk Dış Politikası*. İstanbul: Der Yayınları.
- Şimşek, S. (2004). New Social Movements in Turkey Since 1980. *Turkish Studies*, 5(2), 111-139.
- Şimşek, S. (2004). Transformation of Civil Society In Turkey: From Quantity to Quality. *Turkish Studies*, 5(3), 46-74.
- Tayfur, M. (2010). Dış Politika. In A. Eralp, *Devlet ve Ötesi* (pp. 73-107). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Terzi, Ö. (2002, Haziran). New Capabilities, Old Relationships: Emergent ESDP and EU-Turkish Relations. *Southeast European Politics*, III(1), 43-61.
- Terzi, Ö. (2010). *The Influence Of The European Union On Turkish Foreign Policy*. Asthage Publishing Limited.
- Tilly, C. (1975). Reflection on the History European State-making. In C. Tilly, *The Transformation of National State in Western Europe*. Princeton, NJ: Princeton University Press,.
- Union of International Associations*. (2021, Mayıs 28). Retrieved from <http://www.uia.org/yearbook>

Virgile, P. (2006). Civil Society International System: A Typology of Roles and Political Function.
Retrieved Mart 16, 2014, from http://www.academia.edu/1859830/Civil_societ

Wendt, A. (2016). *Uluslararası Siyasetin Sosyal Teorisi*. İstanbul: Küre Yayınları.

Yalvaç, F. (2010). Devlet. In A. Eralp, *Devlet ve Ötesi* (pp. 15-53). İstanbul: İletişim Yayınları.

Zürn, M. (2005). Globalizing Interest-An Introduction. In M. Zürn, & G. Walter, *Globalizing Interest-Pressure Groups and Denationalization* (pp. 1-39). New York: State University of New York.